

mentaa monella eri tavalla”, kuten YLE:n tutkimus- ja kehitysosastollakin aikoinaan vaikuttanut Ismo Silvo luonnehti artikkelissaan ”Television tarinat ja yleisö” (Tiedotustutkimus, n:o 1, 1984, 6) televisiokieltä. Silvo katsoi jopa, että ”mitä ammattitaitoisemmin ohjelma tehdään, sitä enemmän siitä on luettavissa erilaisia tarinoita” - tarinoita, jotka irtoavat toimittajan ”tietoisista tarkoituksista sekä niistä tarinoista, joita hän sillä [juttulla] halusi alunperin kertoa” (mt. 6-7). Harrikin on minusta hyvin ammattitaitoinen toimittaja.

Lopuksi lienee syytä tunnustaa reilusti: sen verran sitkeässä on herkkähäipäisyyden synty Rahikaisessakin, että tämä vastine oli pakko kirjoittaa.

Sähköinen perinne

PEKKA GRONOW

Vuodesta 1661 lähtien kaikki Ruotsi-Suomen kirjapainot on veloitettu toimittamaan vapaakappaleet julkaisemistaan painotuotteista keskeisille tieteellisille kirjastoille. Vastaava laki on edelleen voimassa Suomessa, viimeksi vuonna 1981 uudistettuna.

Lain nimi on nykyisin vapaakappalelaki, ja osa lain piiriin kuuluvista kirjastoista kokee sen ennen lähinnä oikeudeksi saada Suomessa painetut kirjat ilmaiseksi kokoelmiinsa. Taloudellisessa mielessä etu on jokseenkin näennäinen, koska kirjojen luettelointi ja säilyttäminen maksaa ajan mittaan hyvinkin enemmän kuin niiden ostaminen. Lain syvempi merkitys on siinä, että monia kirjoja ja lehtiä ei käytännössä pystytä hankkimaan millään muulla tavalla. Lain ansiosta lähes kaikki Suomessa julkaistut painotuotteet ilmaisjakelulehtiä myöten ovat tutkijoiden käytettävissä.

Painettu sana ei kuitenkaan enää pitkään aikaan ole ollut ainoa joukkoviestinnän muoto. Televisioon ja radioon käytetään ainakin neljä kertaa niin paljon aikaa kuin lukemiseen. Elokuva ja äänilevy syntyivät jo viime vuosisadalla, ja maailman vanhin äänilevyarkisto – Itävallan *Phonogram-marchiv* – täyttää vuonna 1999

sata vuotta. Useimmissa maissa on tieteellisten kirjastojen rinnalla arkistoja, joiden tehtävänä on audiovisuaalisen viestinnän tallentaminen tutkimuksen käyttöön. Joissakin maissa, kuten Tanskassa ja Yhdysvalloissa, arkistot toimivat kansalliskirjaston osastoina. Toisissa maissa on päädytty perustamaan erillinen kansallinen av-arkisto, kuten Ruotsin *Arkivet för ljud och bild*.

Suomessa kehitys tähän suuntaan on jostakin syytä ollut poikkeuksellisen vaivalloista. Ainoastaan elokuvien arkistointi on alkuvaiheuksien jälkeen saatu vakiintuneelle pohjalle. Elokuvien arkistoinnista on vuonna 1985 säädetty vapaakappalelakiin rinnastettava laki, ja Suomen elokuva-arkisto on onnistunut pelastamaan ja entisöimään keskeisen osan suomalaisen elokuvan klassikoista. Ilman elokuva-arkistoa ei voisi kuvitella Suomessa viime vuosina tapahtunutta elokuvatutkimuksen nousua.

Kun vapaakappalelaki vuonna 1981 uusittiin, se ulotettiin koskemaan myös äänilevyjä. Siitä lähtien kaikki Suomessa valmistetut äänilevyt on talletettu Helsingin ja Jyväskylän yliopistojen kirjastoihin. Laki jäi kuitenkin keskenkokoiseksi, eikä kumpikaan kirjasto ole osoittanut minkäänlaista kiinnostusta kehittyä kansalliseksi äänilevyarkistoksi. Ennen vuotta 1981 julkaistut levyt eivät vieläkään ole tutkijoiden ulottuvilla, luettelointi laahaa monta vuotta jäljessä, eikä kummallakaan kirjastolla ole tarvittavia teknisiä valmiuksia. Tällä alalla tarvitaan ilmeisesti kokonaan uudenlaisia järjestelyjä.

Vielä huonommin on radio- ja televisio-ohjelmien arkistoinnin laita. Yleisradiolla on toki omat laajat arkistonsa, mutta ne eivät periaatteessa ole sen julkisempia kuin Sanoma Osakeyhtiön arkisto. Pari vuotta sitten säädetty laki Yleisradiosta kieltää yhtiötä harjoittamasta muuta kuin ohjelmatoimintaa, ellei toimintaan saada lupamaksurahojen ulkopuolista rahoitusta. Myös Suomen tekijänoikeuslaki estää tehokkaasti ohjelmien luovuttamisen tutkimuskäyttöön. Laki ei näet lainkaan tunne sitä mahdollisuutta, että muuta aineistoa kuin painettua sanaa oli

si joskus kopioitava tutkimustarkeituksiin.

Televisio-ohjelmien arkistoinnista on itse asiassa säädetty lailla, mutta hyvin erikoisella tavalla. Lain näkökulmasta kuvanauhalle tehty televisio-ohjelma on näet elokuva, jonka säilyttämistä koskevat samat säädökset kuin elokuva-arkisto. Suomen elokuva-arkisto on siis teoriassa myös valtakunnallinen televisioarkisto, jolla ei kuitenkaan on tällä alueella mitään toimintaa. Elokuva-arkistolla ei ole resursseja eikä edes haluja tallentaa Yleisradion televisio-ohjelmia, vaan ohjelmat pysyvät edelleen Yleisradion varastossa. Ohjelmien saatavuudesta laki ei sano sanaakaan.

Samana vuonna kun laki elokuvien arkistoinnista säädettiin, Suomeen perustettiin ensimmäiset yksityiset radioasemat. Nyt niistä on jo toistakymmentä mennyttä konkurssiin. Radio-ohjelmien arkistoinnista ei ole minkäänlaista lainsäädäntöä eikä edes suunnitelmaa, mutta kokoelmia alkaa spontaanisti syntyä sinne tänne. Radio City on tallentanut historialliset arkistonsa Suomen elokuva-arkistoon, konkurssiin menneen Radio Ykkösen arkisto pelastettiin Lahden radio- ja televisiomuseoon.

Tilanne on siis mahdollisimman sekava. Oma käsitykseni on, että ainoa tie tästä eteenpäin olisi Ruotsin mallin mukainen, riittävän vahva valtakunnallinen audiovisuaalisen alan arkisto, jonka toimialaan kuuluisivat ainakin äänilevyt ja radio- ja televisio-ohjelmat siltä osin kun niiden säilyttäminen katsotaan tarpeelliseksi. Elokuvien arkistointi toimii hyvin nykyiselläänkin, ja Suomen elokuva-arkistolle olisi helpotus, ettei sen tarvitsisi teeskennellä olevansa myös televisioarkisto.

Kehitys tästä eteenpäin riippuu kuitenkin myös tutkijayhteisöstä. Vaikka arkistoinnin hajanaisuus on esteenä tutkimukselle, nykyinen hajanaisuus johtuu myös tutkijoiden mielenkiinnon puutteesta. En ole huomannut yhdenkään tutkijan tai tutkimuslaitoksen julkisesti valittavan audiovisuaalisen viestinnän arkistoinnin puutteita. Niukkojen resurssien aikana luonnollinen johtopäätös on, ettei asian hyväksi tarvitsekaan tehdä mitään.